

Zakres podstawy programowej – historia, klasa 5

I. Pierwsze cywilizacje

1. Życie pierwszych ludzi

- pochodzenie i rozwój człowieka;
- życie ludzi w czasach prehistorycznych;
- koczowniczy i osiadły tryb życia;
- początki rolnictwa i hodowli zwierząt;
- rewolucja neolityczna i jej skutki;
- epoka kamienia, brązu i żelaza;
- znaczenie wynalezienia i wykorzystania ognia;
- rozwój narzędzi i sposobów wytapiania metali;
- rozprzestrzenianie się człowieka na różnych kontynentach.

2. Miasta-państwa Mezopotamii

- Mezopotamia jako obszar powstania jednej z najstarszych cywilizacji;
- znaczenie Tygrysu i Eufratu;
- powstanie pierwszych państw i miast-państw;
- społeczeństwo Mezopotamii i jego zajęcia;
- rozwój rolnictwa dzięki systemom irygacyjnym;
- osiągnięcia Sumerów i Babilończyków;
- pismo klinowe i zigguraty;
- Kodeks Hammurabiego i znaczenie prawa pisanego;
- rozwój handlu, komunikacji i administracji.

3. W Egipcie faraonów

- powstanie i rozwój cywilizacji egipskiej;
- znaczenie Nilu dla życia mieszkańców Egiptu;
- władza faraona;
- społeczeństwo starożytnego Egiptu;
- religia politeistyczna i wierzenia Egipcjan;
- mumifikacja i wierzenia związane z życiem pozagrobowym;
- budowa piramid;
- hieroglify i osiągnięcia cywilizacji egipskiej;
- sztuka i architektura starożytnego Egiptu.

4. W starożytnym Izraelu

- dzieje starożytnych Izraelitów;
- powstanie i rozwój judaizmu;
- monoteizm i wiara w jednego Boga;
- Abraham, Mojżesz, Dawid i Salomon;
- Dekalog i Tora;
- Jerozolima i Świątynia Jerozolimska;
- synagoga i jej znaczenie;
- podobieństwa i różnice między judaizmem a chrześcijaństwem.

5. Cywilizacje Indii i Chin

- powstanie cywilizacji nad Indusem i Huang He;
- osiągnięcia cywilizacji Indii i Chin;
- system kastowy;
- hinduizm i jego podstawowe wierzenia;
- rozwój państwa chińskiego;
- wynalazki i osiągnięcia Chińczyków;
- Wielki Mur Chiński i Armia Terakotowa;
- Jedwabny Szlak;
- buddyzm i nauki Konfucjusza.

6. Od hieroglifów do alfabetu

- początki pisma i przyczyny jego powstania;
- znaczenie pisma dla rozwoju cywilizacji;
- pismo obrazkowe, klinowe i alfabetyczne;
- materiały wykorzystywane do pisanie;
- rozwój alfabetu i jego znaczenie dla współczesnego pisma;
- alfabet łaciński;
- różnica między prehistorią a historią;
- inne sposoby przekazywania informacji, m.in. alfabet Morse'a i język migowy.

Tajemnice sprzed wieków – Jak odczytano pismo Egipcjan?

- wyprawa Napoleona do Egiptu;
 - Kamień z Rosetty;
 - problemy z odczytaniem hieroglifów;
 - Jean François Champollion;
 - znaczenie odczytania egipskich hieroglifów dla rozwoju egiptologii.
-

II. Starożytna Grecja

1. Demokratyczne Ateny

- położenie i warunki naturalne Grecji;
- powstanie greckich polis;
- życie mieszkańców polis;
- Ateny i demokracja ateńska;
- zgromadzenie ludowe;
- Perykles;
- prawa polityczne obywateli;
- rozwój kultury greckiej i jej rozpowszechnianie w basenie Morza Śródziemnego;
- porównanie demokracji ateńskiej ze współczesną demokracją parlamentarną.

2. Sparta i wojny z Persami

- organizacja Sparty;
- armia grecka i sposób prowadzenia walki;

- imperium perskie;
- przyczyny i przebieg wojen grecko-perskich;
- bitwy pod Maratonem, Termopilami i Salaminą;
- postacie Dariusza, Kserksesa i Leonidasa;
- znaczenie falangi hoplitów;
- pochodzenie tradycji biegu maratońskiego.

3. Bogowie i mity

- religia starożytnych Greków;
- bogowie greccy i ich atrybuty;
- Olimp i miejsca kultu;
- mity greckie;
- Homer oraz „Iliada” i „Odyseja”;
- wojna trojańska;
- Herakles, Achilles i Odyseusz;
- znaczenie mitu o koniu trojańskim;
- wpływ mitologii greckiej na współczesną kulturę i język.

4. Kultura starożytnej Grecji

- rozwój sztuki i architektury;
- teatr grecki i jego znaczenie;
- tragedia i komedia;
- Wielkie Dionizje;
- filozofia i jej przedstawiciele;
- rozwój matematyki i medycyny;
- osiągnięcia Pythagorasa, Talesa, Sokratesa, Platona, Arystotelesa i Hipokratesa;
- igrzyska olimpijskie i ich znaczenie;
- sztuka i rzeźba grecka;
- wpływ kultury greckiej na współczesną kulturę i naukę.

5. Imperium Aleksandra Wielkiego

- Macedonia i panowanie Filipa II;
- podboje Aleksandra Wielkiego;
- wojny z Persją;
- bitwy pod Granikiem, Issos i Gaugamelą;
- wyprawa Aleksandra do Indii;
- powstanie imperium;
- Aleksandria i Biblioteka Aleksandryjska;
- hellenizacja;
- kultura hellenistyczna;
- znaczenie podbojów Aleksandra Wielkiego.

Tajemnice sprzed wieków – Jak wyglądała latarnia morska na Faros?

- siedem cudów świata starożytnego;
- budowa i funkcjonowanie latarni morskiej na Faros;
- znaczenie latarni dla żeglugi;
- losy latarni na Faros.

III. Starożytny Rzym

1. Ustrój starożytnego Rzymu

- legendarne początki Rzymu;
- Romulus i Remus;
- powstanie republiki;
- organizacja republiki rzymskiej;
- senat i urzędy republikańskie;
- patrycjusze i plebejusze;
- konflikt stanów;
- dyktatura i konsulat;
- Juliusz Cezar;
- upadek republiki;
- powstanie cesarstwa;
- Oktawian August;
- porównanie republiki rzymskiej i demokracji ateńskiej.

2. Imperium Rzymskie

- podboje Rzymu;
- rozwój terytorialny imperium;
- organizacja prowincji;
- armia rzymska i legion;
- wojny punickie i Hannibal;
- Pax Romana;
- romanizacja;
- podział cesarstwa;
- powstanie Konstantynopola;
- Wielka Wędrówka Ludów;
- upadek cesarstwa zachodniorzymskiego;
- znaczenie 395 i 476 r.;
- Konstantyn Wielki i jego działalność.

3. Życie w Wiecznym Mieście

- Rzym jako stolica imperium;
- życie codzienne mieszkańców;
- Forum Romanum;
- termy;
- amfiteatry i igrzyska;
- gladiatorzy;
- patrycjusze, plebs i niewolnicy;
- religia rzymska;
- wpływ religii greckiej na wierzenia Rzymian;
- zasada „chleba i igrzysk”;
- Pompeje i Herculanium jako źródła wiedzy o życiu mieszkańców imperium.

4. Dokonania starożytnych Rzymian

- rozwój budownictwa i architektury;
- drogi rzymskie;
- akwedukty;
- kopuły, łuki triumfalne i inne konstrukcje;
- Koloseum, Panteon i Circus Maximus;
- prawo rzymskie;
- Prawo XII tablic;
- Kodeks Justyniana;
- literatura rzymska – Wergiliusz i Horacy;
- wpływ prawa i osiągnięć Rzymian na późniejsze państwa europejskie.

5. Początki chrześcijaństwa

- życie i nauczanie Jezusa;
- powstanie chrześcijaństwa;
- apostołowie;
- działalność świętego Piotra i świętego Pawła;
- stosunek władz rzymskich do chrześcijan;
- prześladowania chrześcijan;
- edykt mediolański;
- Konstantyn Wielki;
- podstawowe zasady chrześcijaństwa;
- związki chrześcijaństwa z judaizmem;
- znaczenie 33 i 313 r.

Tajemnice sprzed wieków – Bursztynowy szlak

- handel między ziemiami nad Bałtykiem a Cesarstwem Rzymskim;
- znaczenie bursztynu;
- szlaki handlowe;
- Pruszcz Gdański, Kalisz i Brama Morawska;
- ludy zamieszkujące ziemie polskie;
- znaczenie szlaków handlowych dla rozwoju kontaktów między ludami.

IV. Początki średniowiecza

1. Bizancjum w czasach świetności

- powstanie Cesarstwa Bizantyjskiego;
- Konstantynopol jako „Nowy Rzym”;
- panowanie Justyniana Wielkiego;
- rozwój państwa bizantyjskiego;
- osiągnięcia kultury i sztuki bizantyjskiej;
- Hagia Sophia;
- mozaiki i freski;
- kodyfikacja prawa;
- wpływ tradycji rzymskiej i greckiej;
- przyczyny i skutki upadku Cesarstwa Bizantyjskiego;
- znaczenie 1453 r.;

- rozłam chrześcijaństwa na Kościół zachodni i wschodni.

2. Arabowie i początki islamu

- Półwysep Arabski przed powstaniem islamu;
- Mahomet;
- Mekka i Medyna;
- powstanie islamu;
- podstawowe zasady islamu;
- Koran i meczet;
- podboje Arabów;
- kalifowie;
- kultura i nauka arabska;
- wpływ cywilizacji arabskiej na Europę;
- znaczenie 622 r.;
- podobieństwa i różnice między chrześcijaństwem a islamem.

3. Nowe państwa w Europie

- państwo Franków;
- Chlodwig i przyjęcie chrześcijaństwa;
- Karolingowie;
- Karol Młot i Pepin Krótki;
- Karol Wielki;
- odnowienie cesarstwa w 800 r.;
- rozwój kultury i nauki za Karola Wielkiego;
- traktat w Verdun i jego skutki;
- powstanie nowych państw;
- Otton I i cesarstwo niemieckie;
- znaczenie 800, 843 i 962 r.

4. Konflikt papieża z cesarstwem

- rozłam chrześcijaństwa w 1054 r.;
- Kościół katolicki i prawosławny;
- przyczyny i skutki schizmy;
- spór o inwestyturę;
- Grzegorz VII i Henryk IV;
- ekskomunika i pokuta w Canossie;
- konkordat wormacki;
- znaczenie 1054, 1077 i 1122 r.;
- powstanie Państwa Kościelnego.

5. Wyprawy krzyżowe

- powstanie zakonu krzyżackiego;
- działalność zakonu krzyżackiego.

Tajemnice sprzed wieków – Skarb templariuszy

- powstanie i działalność templariuszy;

- źródła bogactwa zakonu;
 - losy zakonu po upadku Królestwa Jerozolimskiego;
 - Jacques de Molay;
 - legendy związane ze skarbem templariuszy;
 - Święty Graal;
 - posiadłości templariuszy na ziemiach polskich.
-

V. Społeczeństwo średniowiecza

1. System feudalny

- powstanie systemu feudalnego;
- zależność senior–wasal;
- hołd lenny;
- lenno;
- drabina feudalna;
- społeczeństwo stanowe;
- duchowieństwo, rycerstwo, chłopci i mieszczenie;
- przywileje stanowe;
- senior i suzeren.

2. Epoka rycerzy

- ideał rycerza;
- kodeks rycerski;
- obowiązki rycerza;
- droga od pazia do rycerza;
- pasowanie na rycerza;
- uzbrojenie i wyposażenie;
- życie codzienne rycerzy;
- kultura rycerska;
- Zawisza Czarny;
- literackie ideały rycerskie – Roland, król Artur i rycerze Okrągłego Stołu.

Tajemnice sprzed wieków – Dlaczego rycerze brali udział w turniejach?

- rola turniejów rycerskich;
- przebieg turniejów;
- zwycięstwa i porażki w turniejach;
- nagrody dla zwycięzców;
- obyczajowość turniejowa;
- przyczyny udziału rycerzy w turniejach.

3. Średniowieczne miasto i wieś

- powstawanie osad rzemieślniczych i kupieckich;
- lokacja miast i wsi;
- organizacja samorządu miejskiego;
- wójt, burmistrz, rada miejska i ława miejska;

- społeczeństwo średniowiecznego miasta;
- cechy rzemieślnicze;
- wygląd średniowiecznego miasta;
- życie mieszkańców wsi;
- organizacja samorządu wiejskiego;
- sołtys i ława wiejska;
- rozwój rolnictwa;
- trójpółówka;
- narzędzia rolnicze;
- porównanie życia mieszkańców miast i wsi.

4. Kościół w średniowieczu

- stan duchowny i jego znaczenie;
- religijność średniowieczna;
- zakony i klasztory;
- benedyktyni, cystersi, franciszkanie i dominikanie;
- reguły zakonne;
- życie w klasztorze;
- skryptoria i kopiści;
- „benedyktyńska praca”;
- asceza;
- średniowieczne szkolnictwo;
- powstanie uniwersytetów;
- święty Franciszek z Asyżu;
- zakony kontemplacyjne i żebracze.

5. Sztuka średniowiecza

- rola sztuki w średniowieczu;
- Biblia pauperum;
- architektura romańska;
- architektura gotycka;
- katedry;
- portale, sklepienia, apsydy i przypory;
- witraże i rozety;
- łuki oporowe;
- rzeźba i malarstwo średniowieczne;
- rękopisy, miniatury i inicjały;
- zabytki średniowieczne w Polsce;
- porównanie stylu romańskiego i gotyckiego.

VI. Polska pierwszych Piastów

1. Zanim powstała Polska

- najstarsze osadnictwo na ziemiach polskich;
- źródła archeologiczne;
- osada w Biskupinie;

- Słowianie i ich kultura;
- wierzenia dawnych Słowian;
- plemiona słowiańskie na ziemiach polskich;
- pierwsze państwa słowiańskie;
- Państwo Wielkomorawskie;
- Wiślanie i Polanie;
- Świętowit, Perun i Swaróg;
- święci Cyryl i Metody;
- powstanie alfabetu słowiańskiego;
- tradycje pogańskie zachowane do czasów współczesnych.

2. Mieszko I i początki Polski

- rozwój państwa Polan;
- dynastia Piastów;
- panowanie Mieszka I;
- małżeństwo Mieszka I z Dobrawą;
- chrzest Polski w 966 r.;
- skutki przyjęcia chrześcijaństwa;
- konflikt z margrabią Hodonem;
- bitwa pod Cedynią;
- stosunki Mieszka I z sąsiadami;
- dokument Dagome iudex;
- znaczenie chrztu dla państwa polskiego.

3. Polska Bolesława Chrobrego

- misja biskupa Wojciecha;
- zjazd gnieźnieński w 1000 r.;
- utworzenie niezależnej organizacji kościelnej;
- stosunki Bolesława Chrobrego z sąsiadami;
- wojny z sąsiadami;
- koronacja Bolesława Chrobrego w 1025 r.;
- znaczenie koronacji;
- Bolesław Chrobry, biskup Wojciech i Otton III;
- Drzwi Gnieźnieńskie jako źródło ikonograficzne.

4. Kryzys i odbudowa państwa polskiego

- kryzys państwa po śmierci Bolesława Chrobrego;
- panowanie Mieszka II;
- działalność Bezpryma;
- odbudowa państwa przez Kazimierza Odnowiciela;
- Kraków jako stolica;
- polityka zagraniczna Bolesława Śmiałego;
- koronacja Bolesława Śmiałego;
- konflikt z biskupem Stanisławem;
- skutki konfliktu;
- znaczenie 1076 r.

5. Rządy Bolesława Krzywoustego

- panowanie Bolesława Krzywoustego;
- testament Krzywoustego;
- zasada senioratu;
- podział państwa między seniora i juniorów;
- skutki testamentu z 1138 r.;
- następstwa wewnętrznych sporów o tron.

6. Społeczeństwo w czasach pierwszych Piastów

- grody i podgrodzia;
- funkcje grodów;
- życie mieszkańców grodu;
- sposoby pozyskiwania i uprawiania ziemi;
- metoda żarowa;
- społeczeństwo państwa pierwszych Piastów;
- zakres władzy władcy;
- prawo książęce;
- daniny i posługi;
- osady służebne;
- wojowie i drużyna książęca;
- początki rycerstwa w Polsce;
- powinności poddanych wobec władcy.

Tajemnice sprzed wieków – Kto spisywał dzieje Polski?

- źródła historyczne dotyczące początków państwa polskiego;
- kroniki Galla Anonima i Wincentego Kadłubka;
- przyczyny powstawania kronik;
- wiarygodność i konieczność weryfikowania źródeł;
- teorie dotyczące pochodzenia Galla Anonima;
- zakres chronologiczny wydarzeń opisanych w kronikach.

VII. Polska w XIII–XV wieku

1. Rozbicie dzielnicowe

- testament Bolesława Krzywoustego i jego następstwa;
- walki książąt piastowskich;
- utrwalenie rozbicia dzielnicowego;
- osłabienie Polski;
- sprowadzenie Krzyżaków do Polski;
- najazdy Mongołów;
- bitwa pod Legnicą;
- przemiany społeczne i gospodarcze;
- osadnictwo i kolonizacja;
- rozwój trójpolówki;
- Władysław Wygnaniec, Leszek Biały, Konrad Mazowiecki i Henryk Pobożny.

2. Zjednoczenie Polski

- próby zjednoczenia państwa;
- Przemysł II;
- Wacław II;
- rola arcybiskupów gnieźnieńskich i Kościoła;
- Władysław Łokietek;
- koronacja Łokietka;
- walki z Krzyżakami;
- utrata Pomorza Gdańskiego;
- bitwa pod Płowcami;
- Szczerbiec i starosta;
- znaczenie zjednoczenia państwa.

3. Czasy Kazimierza Wielkiego

- polityka zagraniczna Kazimierza Wielkiego;
- pokój w Kaliszu;
- przyłączenie nowych ziem;
- reformy wewnętrzne;
- umocnienie granic państwa;
- budowa zamków i system obronny;
- Akademia Krakowska;
- zjazd monarchów w Krakowie;
- uczta u Wierzyńka;
- znaczenie panowania Kazimierza Wielkiego;
- 1333, 1343 i 1364 r.

4. Unia polsko-litewska

- koniec dynastii Piastów;
- rządy Andegawenów w Polsce;
- Jadwiga i jej objęcie tronu;
- unia w Krewie;
- unia personalna Polski i Litwy;
- Władysław Jagiełło i dynastia Jagiellonów;
- Wielkie Księstwo Litewskie;
- wielka wojna z zakonem krzyżackim;
- bitwa pod Grunwaldem;
- I pokój toruński;
- unia w Horodle;
- sobór w Konstancji;
- Paweł Włodkowic;
- Władysław Jagiełło, Jadwiga, Witold i Ulrich von Jungingen.

Tajemnice sprzed wieków – Jaką bitwę namalował Jan Matejko?

- Jan Matejko jako malarz dziejów Polski;
- okoliczności powstania obrazu „Bitwa pod Grunwaldem”;
- obraz jako źródło wiedzy historycznej;
- znaczenie obrazu;
- przygotowania Matejki do jego namalowania;
- cele powstania obrazu;

- nieścistości historyczne przedstawione na obrazie;
- losy obrazu podczas II wojny światowej.

5. Czasy świetności dynastii Jagiellonów

- wojna trzynastoletnia;
- Związek Pruski;
- Kazimierz Jagiellończyk;
- Prusy Królewskie i Prusy Zakonne;
- wojska zaciężne i żołd;
- II pokój toruński;
- odzyskanie dostępu Polski do morza;
- znaczenie wojny trzynastoletniej dla Polski;
- 1454 i 1466 r.

6. Monarchia stanowa w Polsce

- monarchia patrymonialna i monarchia stanowa;
- powstawanie stanów w Polsce;
- przekształcenie rycerstwa w szlachtę;
- przywileje szlacheckie;
- wpływ przywilejów na władzę królewską;
- pańszczyzna;
- powstanie sejmu walnego;
- izba poselska i senat;
- konstytucja sejmowa „Nihil novi”;
- znaczenie „Nihil novi” dla ustroju Rzeczypospolitej;
- 1374 i 1505 r.;
- różnice między monarchią patrymonialną a stanową.